

Onderzoek naar het vertellen, verzinnen en schrijven van verhalen op de basisschool

TEKST: IETJE PAUW

Er komt een vrouw bij de dokter... Ja, en dan? Twee personages, een situatie, een plaats van handeling, we willen weten hoe het verder gaat. Heb ik je al eens verteld van die keer dat ik bijna werd aangereden? Nee joh, vertel op!

Verhalen vertellen vinden wij belangrijk, dat hoef ik u als lezer van het tijdschrift *Vertel eens...* niet te vertellen. Ook op de basisschool verzinnen, vertellen en schrijven kinderen verhalen; kennelijk is het een belangrijk onderdeel van de vorming van kinderen. Maar waarom is het eigenlijk zo belangrijk? Als je dat vraagt aan hun leraren dan noemen ze bijvoorbeeld dat kinderen hun fantasie ontwikkelen bij het verzinnen van verhalen, dat ze sociaal-emotionele vaardigheden opdoen bij het luisteren naar verhalen, dat ze hun stem leren gebruiken bij het voorlezen van verhalen, dat ze leren hoe ze een verhaal moeten opbouwen, of een personage leren beschrijven bij het vertellen en schrijven van verhalen, dat ze door zelf een verhaal te schrijven vaardiger worden in het lezen van teksten. Allemaal mooie ontwikkelingsdoelen, maar leren ze dat echt of hopen we dat ze dat leren?

Ik ben aangesteld als lector Reflectie & Retorica aan de Katholieke Pabo Zwolle (KPZ). Een lector doet ongeveer hetzelfde werk als een hoogleeraar, alleen dan niet aan de universiteit, maar op een hogeschool, hij houdt zijn vak bij, geeft colleges en doet onderzoek waarover hij publiceert. Ik heb de opdracht gekregen om studenten, docenten, maar ook leerlingen en leraren beter te leren reflecteren en te leren schrijven. Ik werk dus zowel op de pabo als op de basisschool. Ik krijg daarbij ondersteuning van een aantal docenten van de pabo, zij vormen samen mijn kenniskring.

In deze bijdrage vertel ik alleen over mijn

lectoraatsproject op de basisscholen. Het project start in het komende schooljaar 2008-2009 en zal drie jaar duren.

De titel van het project luidt:

Verhalen vertellen, verhalen verzinnen, verhalen schrijven

Een basisschoolproject taalontwikkeling
Behalve lector ben ik ook docent Nederlands aan de KPZ. Als pabodocent kom ik regelmatig op basisscholen. Enkele jaren geleden heb ik samen met Joop Corjanus een methode voor de basisschool geschreven: *Tekst werken*. Voortgezet technisch lezen. In deze methode laten we leerlingen veel verhalen en gedichten lezen en voordragen, en al is het geen schrijfmethode, er staan ook enkele opdrachten in om zelf verhalen en gedichten te schrijven. Maar juist deze creatieve schrijfp opdrachten werden, net zoals in de taalmethode, overgeslagen. Soms omdat leraren het lastig vonden om deze opdrachten te begeleiden, of zich geen raad wisten met het grote verschil in schrijfvaardigheid tussen de leerlingen, of niet overtuigd waren van het leerrendement van dergelijke opdrachten en tegen de grote tijdsinvestering aanhikten. In mijn project ontwikkel ik een didactiek voor het vertellen, verzinnen en schrijven van verhalen. Ik ga ik hierbij van de vooronderstelling uit dat door deze aanpak de taalvaardigheid van de leerlingen toeneemt, terwijl er niet meer tijd geïnvesteerd hoeft te worden.

Door het vertellen van verhalen neemt de taalvaardigheid toe

Ik wil beginnen met het wegnemen van een spraakverwarring, namelijk tussen het maken van verhalen en het vertellen. Vertellen is een mondelinge vaardigheid waarbij het aankomt op intonatie, mimiek en gestiek. Bij het maken van verhalen komt het neer op de weergave van gebeurtenissen, personages, situaties etc. Hier wordt een verhaal geconstrueerd, dat kan zowel mondeling als schrift-

telijk. Vertellen is een theatrale techniek en verhalen maken is een narratieve techniek. Vaak gaan ze samen, maar dat hoeft beslist niet. Sterker nog er zijn nogal wat auteurs die hun verhalen beter niet zelf kunnen vertellen (voordragen dus) en acteurs vertellen meestal andermans verhalen. En voor beide disciplines bestaan afzonderlijke hand- en leerboeken. In dit project concentreer ik me op de verhaaltechniek.

Mijn project gaat uit van de vooronderstelling dat door het actief bezig zijn met verhalen de taalvaardigheid toeneemt. Dat is geen slag in de lucht, ik ben er natuurlijk zelf van overtuigd, maar er zijn ook onderzoeksgegevens die dat zouden kunnen ondersteunen. Zekerheid daarover bestaat echter (nog) niet, daar is het een onderzoeksproject voor. Aan het einde van het project zou d.m.v. onderzoek aangetoond moeten kunnen worden

- a. dat er een stijgende lijn is in de verhaaltechniek van de leerlingen (volgens nader te specificeren criteria) en
- b. dat door deelname aan het project de mondelinge en schriftelijke taalvaardigheid van leerlingen is toegenomen, m.a.w. dat ze ook beter kunnen formuleren, rapporteren, spreekbeurten houden, deelnemen aan een groepsgesprek e.d. (eveneens volgens nader te specificeren criteria) en
- c. dat zowel de actieve als passieve woordenschat wordt uitgebreid en
- d. dat hun spellingvaardigheid toeneemt, omdat de leerlingen het belang van spelling inzien bij het schrijven van hun verhalen.

Ik richt me vooral op het ontwerpen van verhalen. Ik wil leerlingen leren hoe je een verhaal opbouwt, hoe je de situatie beschrijft, hoe je personages tot leven wekt, hoe je aandacht besteed aan tijd en ruimte, kortom ik leer ze de verhaaltechniek en laat ze spelen met de verhaalelementen. In dit project zal minder aandacht zijn voor de theatrale voor-

Dr. Ietje Pauw is lector aan de Katholieke Pabo Zwolle met als aandachtsgebied Reflectie & Retorica. Ze is in 2007 aan de Universiteit Utrecht gepromoveerd op het proefschrift: De kunst van het navelstaren. De didactische implicaties van de retorisering van reflectieverslagen op de pabo. Een exploratieve studie. Ze zal in de komende nummers van Vertel eens... verslag doen van haar basisschoolproject taalontwikkeling: Verhalen vertellen, verhalen verzinnen, verhalen schrijven.

drachtsvaardigheden, het accent ligt op die verhaaltechniek.

De uitvoering van het project

Aan dit pilotproject doen drie scholen mee. Docenten van de KPZ zullen, na een grondige voorbereiding, leraren op deze drie scholen trainen in de didactiek van het vertellen, verzinnen en schrijven van verhalen. De leraren geven zelf de lessen in hun groep, maar worden bijgestaan door de docenten van de KPZ. De lessen zullen speciaal voor dit project ontworpen worden. Er wordt uitgegaan van 36 lessen in een jaar, 1,5 uur per week. De ruimte voor dit project kan gevonden worden in de taal- en spellinglessen. De leraren zullen iedere twee weken door een docent voorbereid worden op de volgende twee lessen, waarbij de afgelopen twee lessen uitgebreid nabesproken worden. Natuurlijk zal de docent af en toe een les bijwonen en zal hij gesprekken voeren met kinderen om hun ervaringen te horen, en hij zal spreken met de collega's en de directeur. Eén keer in de zes weken vindt er een geza-

menlijke bijeenkomst plaats op de KPZ met alle betrokkenen.

Wat leren leraren hiervan?

Net als de docenten van de KPZ krijgen ook de leraren een grondige voorbereiding. Een belangrijk uitgangspunt van de didactiek van het vertellen, verzinnen en schrijven van verhalen is het imitatieprincipe. Het spreekwoord zegt het al: woorden wekken, voorbeelden trekken. We zullen veel voorbeelden geven en leraren vertellen, verzinnen en schrijven ook zelf verhalen. Want hoe kunnen ze anders hun leerlingen helpen als ze zelf niet weten waar de knelpunten zitten. In de lessen zullen we gebruik maken van principes die gebaseerd zijn op de klassieke retorica. We werken met de volgende retorische vragen: Voor wie is het verhaal bedoeld? Wat wil je bereiken met je verhaal? Hoe kom je aan een onderwerp voor je verhaal? Hoe bouw je je verhaal op? Welke woorden kies je? Leraren zullen hun leerlingen moeten motiveren voor het vertellen, verzinnen en schrijven van verhalen. Maar hoe doe je dat? En hoe begeleid je leerlingen die hier nog niet zo bedreven in zijn? Dat komt allemaal aan de orde. Ook zal veel aandacht besteed worden aan de beoordeling van de verhalen. Wat beoordeel je eigenlijk? Streep je fout geschreven woorden nu wel of niet aan? Let je op grammaticale fouten of niet? Natuurlijk let je hier op een gegeven moment wel op, maar niet vanaf het eerste begin. Wanneer wel en wanneer nog niet, bespreken we uitvoerig.

De lessen in de groepen 5, 6 en 7 van de basisschool

Hieronder schets ik in grote lijnen de opbouw van de lessen in de groepen 5 t/m 7.

Groep 5

Eigen beleving. Het is denkbaar dat in groep 5 de nadruk geheel en al komt te liggen op belevenissen van de kinderen: verhalen over hun leefomgeving, over vakanties, hoogtijdagen en andere feesten, de kermis, schoolreises etc. Onder begeleiding van de leerkracht ontwikkelen ze hun intuïtie voor het schetsen van situaties, personages, tijd en ruimte, dit alles zonder theoretische baggage. Alsof het vanzelf gaat. De leerkracht moet wel heel goed in de gaten hebben met welke narratieve elementen een kind onbewust speelt.

Groep 6

Zelf verzinnen. In groep 6 ligt de nadruk grotendeels op het verzinnen van verhalen. Dat is tegelijkertijd een oefening in creativiteitsontwikkeling (hoop ik). Voorbeelden

daarvan: wat zou er kunnen gebeuren als een koning, een visser en een toiletjuffrouw elkaar tegen zouden komen op het strand? Eh, maar hoe komen ze daar dan, waarom zijn ze daar, en wat zijn het voor mensen? Zijn ze aardig? Hoe zien ze er uit? Lijken ze op iemand die je kent? Waar gaan ze over praten.

En zo zijn er legio opdrachten denkbaar, die onder goede en deskundige begeleiding, kunnen leiden tot mooie verhalen. De in het vorige jaar ontwikkelde intuïtie voor narratieve elementen, kan hier versterkt worden door opzettelijke toepassing, waarbij ook al aandacht kan komen voor primaire opbouwprincipes

Groep 7

Nu schrijven. In groep 7 ligt de nadruk op de schriftelijke weergave van ofwel verhalen overeenkomend met de eigen beleavingswereld of zelf verzonnen. Op een eenvoudig niveau kan nu ook de intuïtie geëxpliciteerd worden in enkele theoretische noties. In dit jaar wordt ook aandacht besteed aan primaire opbouwprincipes en worden verschillende genres geoefend naast het verhaal: persoonlijk dagboek, klassendagboek, verslag van een gebeurtenis, verslag van een interview, samen een musical schrijven etc.

Voor alle groepen geldt dat de leerkracht de leerling het belang van correcte spelling, interpunctie en verzorging bijbrengt, maar met name spelling en interpunctie mogen nooit een belemmering vormen voor het creatieve schrijfproces, en zeker geen zwaarwegend beoordelingscriterium gaan vormen.

Het onderzoek

Onderzoek heeft altijd tijd nodig. Het duurt minstens een jaar voor de eerste voorzichtige resultaten bekend gemaakt kunnen worden. De criteria voor het beoordelen van de verhaaltechniek van de leerlingen, hun mondelinge en schriftelijke taalvaardigheid, hun actieve en passieve woordenschat en hun spellingvaardigheid zijn deels ontwikkeld, maar moeten in de loop van dit jaar omschreven worden.

De rapportage in Vertel eens...

Vanaf nu zult u in elk nummer van Vertel eens... een bijdrage over het project Verhalen vertellen, verhalen verzinnen, verhalen schrijven. Een basisschoolproject taalontwikkeling mogen verwachten. In de vorm van lessen, verhalen van de leerlingen, reacties van de leraren en de KPZ-docenten houden we u op de hoogte van dit bijzondere project.